

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN ÖZET VE HATIRLAMA METİNLERİNDE BAĞDAŞIKLIK SORUNU

İlknur KEÇİK

1. Giriş

Dil gelişimi devam eden bir süreçtir. Çocuk, ilkokul döneminde sadece, sözlü dile ilişkin öğrendiklerini yazılı dile aktarmakla kalmaz, aynı zamanda sözlü ve yazılı dil farklarının ayırdına varmaya ve çeşitli metin türleri arasındaki farklılıkları kavramaya çalışır. Bu nedenle ilkokul, çocuğun dil gelişiminde önemli bir rol oynar. Bu dönemde etkin bir anadili eğitimi yapabilmek, çocukların gelişimine katkıda bulunacak şekilde metin seçimine gidebilmek için bu dönemdeki çocuğun dil gelişim düzeyine ilişkin, özellikle metin düzleminde, saptamaların yapılmasında yarar olduğu düşünülmektedir. Bu düşünce ışığında, bu çalışmada ilkokul 2. ve 5. sınıf öğrencilerinin ürettikleri özet ve hatırlama metinleri incelenerek bu metinlerde bağdaşıklık bozan durumlar saptanmaya çalışılmıştır.

2. Metod

Bu çalışmanın örneklem grubunu (144) 2. sınıf, (39) 5. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. 2. sınıf ilkokulun birinci basamağı olarak kabul edilmiştir. Çünkü 1. sınıfta okuma süreci genelde şifre çözme safhasındadır. Okuma anlamının gerçek anlamda başladığı basamak 2. sınıf olarak kabul edilmiştir. 5. sınıfta bu dönemin son basamağını oluşturmaktadır.

Çalışmada iki bilgilendirici metin kullanılmıştır. Her iki metinde aynı konuda ve aynı düzey için yazılmıştır. Metinler arası fark, bir metnin (metin B) bağdaşık bir yapı sergilemesine karşın diğerinin (metin A) bu bakımdan kötü bir yapı ortaya koymasından kaynaklanmaktadır.

Öğrencilerden her bir metni okumaları, önce metne bakarak özetini yazmaları daha sonra metin olmaksızın hatırladıklarını yazmaları istenmiştir. Her bir metin farklı günlerde uygulanmıştır. Uygulama sınıf ortamında her bir işlem için 45 dakikalık ders süresi kullanılarak yapılmıştır. Uygulama doğal ortamda yapıldığı için yorgunluk, gürültü gibi faktörler kontrol edilememekle birlikte oynanan çeşitli oyunlarla ilgi yüksek tutulmuştur.

Verilerin analizinde özellikle anlam boyutu üzerinde durulmuş ve çıktı metinler (özet ve hatırlama metinleri) bağdaşıklık şemaları yardımıyla "bağdaşık", "yarı bağdaşık" ve "başarısız" olmak üzere 3 grupta toplanmıştır. Yarı bağdaşık ve başarısız olan metinler tekrar incelenerek sorunu yaratan işlem ve kullanımlar saptanmıştır. Bunlar :

- Asıl metinden uzaklaşma,
- Sıralamada karışıklık,
- Kabul edilemez eksiltme,
- Gönderim sorunu.

Bu çalışmada, bu etmenlerden sadece "gönderim sorunu" üzerinde durulacaktır.

3. Analiz

Verilerin analizi nicel ve nitel olmak üzere iki aşamada ele alınmıştır. Sonuçlar, yaş ve metin yapısı farkı açısından incelenmiştir. Nicel incelemede parametrik olmayan istatistik yöntemleri kullanılmıştır. Grup içinde metin yapısı farkından kaynaklanan farklılık için, "Mc Nemar testi", gruplar arası yaş faktörlerine bağlı farklılık için "Bağılantısız k. örneklem için x² testi" kullanılmıştır (Siegel, 1956, s.5).

3.1. Gönderim Sorunu

Bu başlık altında, gönderge belirtilmeden veya gönderimden önce birden fazla gönderge kullanılarak anlamda bulanıklığa yol açacak şekilde kullanılan gönderimlerden kişi eki, gösterme sıfatları ve durum belirteci üzerinde durulacaktır. Bu durum, genelde bireylerin "girdi" metindeki anlam ilişkilerine dikkat etmeksizin yaptıkları "kabul edilemez eksiltme" ve sıralamayı karıştırmalarından kaynaklanmış ve çıktı metnin anlamında belirsizliğe veya bozukluğa yol açmıştır.

Nicel incelemeye göre her iki yaş grubunun 1/3'i gönderim kullanımında hata yapmış ve bu öğrencilerin ürettikleri metinlerin bağdaşıklığı olumsuz yönde etkilenmiştir. Metne bağlı olarak grup içi yapılan istatistiksel çalışma anlamlı bir farklılık ortaya koymamıştır (Bkz. tablo I ve II).

Tablo I: Metin farkına bağlı olarak, gönderge sorunu olan 2. sınıf 'çıkıtı' metinlerinin frekansları ve x² değerleri

	Metin A	Metin B	X ²	p
Hatırlama	19	30	3.46	> 0.05
Özet	71	58	2.14	> 0.05

Tablo II : Metin farkına bağh olarak, gönderge sorunu olan 5. sınıf 'çikti' metinlerinin frekansları ve x2 değerleri

	Metin A	Metin B	χ^2	p
Hatırlama	18	9	3.86	> 0.05
Özet	16	12	1.33	> 0.05

Yaş faktörü açısından, Metin B için hatırlama metinlerinde anlamlı bir farklılık elde edilmemiştir. Fakat metin A için hatırlama metinlerinde sonuç oldukça anlamlı çıkmıştır. Bu da, diğer bulguların ışığında incelendiğinde Metin A'nın 2. sınıf öğrencileri tarafından tam olarak işlenemediğini, bu bireylerin daha çok metindeki ilk iki cümleyi veya birbiriyle bağlantılı iki cümleyi hatırlama metinlerine alma eğilimi gösterdiklerini desteklemektedir. Buna karşın 5. sınıflar tüm metni ele almaya çalışmış fakat metinden kaynaklanan sorundan dolayı üretimlerinde etkilenmişlerdir. Özetlerde, her iki metin için, iki yaş grubu arasında anlamlı farklılık çıkmamıştır. Bu da özetlemede grupların daha çok kopyalama/silme işlemi kullanmasından kaynaklanmaktadır (Bkz. Tablo III ve IV).

Tablo III : Yaş faktörüne bağh olarak, gönderge sorunu olan 'Metin A' hatırlama ve özet metinleri frekansları ve x2 değerleri

	2 Sınıf	5 Sınıf	χ^2	p
Hatırlama	19	18	24.15	> 0.001
Özet	71	16	0.54	> 0.05

İnceleme nitel olarak da ele alınmış ve daha çok problem çıkartan gönderimler belirlenmeye çalışılmıştır.

Özellikle, Verhoeven (1983:443) tarafından ele alınan 'sıfır artgönderim' yani ad öbeği çıkartılarak kişi eki kullanımıyla yapılan artgönderim ele alınmıştır.

Örnek 1 Eskiden uzayda bulunan gaz bulutuydu.

Kabuk haline geldi.

Öğrencilerin çoğu özet veya hatırlama metinlerine doğrudan örnekteki gibi başlamışlardır.

Gönderimde buldukları nesneyi belirlemek gereğini duymamışlardır.

Bunun yanısıra, öğrencilerin çoğu yeni bir göndergeden bahsetmek gerektiğinde de o göndergeyi belirleyecek ad öbeği kullanımına dikkat etmemişlerdir. Bu da anlamda bulanıklığa yol açmıştır.

Örnek 2 :

Dünyamız bir gaz bulutuydu.
Bu bulutun çok yüksek bir ısıtı vardı.
Soğuyarak sıkıştı ve parçalandı.
Dış yüzeyi kayalardan oluştu.
Su buharı da oluşunca soğuyarak dünyaya yağdı.

Bu örnekte, yağın nesne ya 'bu bulut' olarak anlaşılmaktadır, ya da farklı bir nesnenin eksik kullanımı fark edilmektedir. Asıl metne baktığımızda 'yağdı' fiilinin gönderimde bulunduğu nesnenin 'bu bulut' değil, 'su buharı' olduğu görölmektedir. Sonuç olarak işleme sırasında çocuk göndergeyi uygun şekilde kullanamamıştır ve anlamda bulanıklık ortaya çıkmıştır.

Kişi ekinin yanısıra gösterme sıfatı veya durum belirteciyle yapılan göndermelerde de sorun çıktığı saptanmıştır. Özellikle Metin A'da kullanılan 'şöyle', durum belirteci öngönderim olarak kullanılmıştır ve metnin devamına işaret etmektedir.

Öğrencilerin çoğu bu noktayı dikkate almamış, gönderimin gönderimde bulunduğu durumu kapsamayacak şekilde, daha çok bir tek cümle yazıp bırakmışlardır.

Örnek 3

Bu görüşlerin içinde en kusursuzu şöyledir.
Milyonlarca yıl önce uzayda toz bulutu oluşmaya başladı.

Örnekte de göröldüğu gibi, 'şöyledir' sadece oluşumun başlangıç kısmına değinmektedir. Bu durum, oldukça fazla miktarda bilgiyi kapsayan öngönderimin bireyler tarafından işlenemediğine işaret etmektedir.

Gösterme sıfatı veya zamininin art gönderim olarak kullanımında çıkan sorunlar genelde bu gönderimlerin daha önce belirtilmiş bir ad öbeği olmaksızın kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

Örnek 4

Dünyamız birçok değişime uğramıştır.
Bunların en kusursuzu

4. Sonuç

Bu çalışmanın ışığında 2. sınıfların yanısıra 5. sınıflarında diliçi bağlantı ögesi olarak gönderim ögelerini başarılı bir şekilde kullanamadıkları bu nedenle de ürettikleri metinlerde bağdaşıklığı sağlayamadıkları görülmektedir.

Bu durum, metin türünden kaynaklanmış olabilir. Bireyler, makro düzlemde metnin izleğini kavrayamamış bunun sonucunda da ürettikleri metinlerde mikro ve makro düzlemde bağdaşıklığı sağlayamamış olabilirler. Fakat aynı zamanda sorun, bireylerin, gönderim ögelerini metin düzleminde diliçi bağlantı ögesi olarak kullanamamalarından kaynaklanabilir.

Bu nedenle gönderim ögelerinin kullanımına ilişkin, çeşitli metin türleri kullanarak yapılacak daha geniş kapsamlı çalışmalara gerek vardır. Böylece bu çalışmada ortaya çıkan gönderim sorununun bu yaş gruplarının dil gelişim düzeylerine ilişkin, yaygın bir sorun olup olmadığı saptanabilir.

Kaynakça

- Siegel, S. (1956). *Nonparametric Statistics for the Behavioral Sciences*. McGraw Hill Book Company.
- Verhoeven, L. (1988). "Acquisition of Discourse Cohesion in Turkish". Sabri Koç (ed.) *Studies on Turkish Linguistics: Proceedings of the fourth International Conference on Turkish Linguistics*, Ankara: Middle East Technical University.